

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2016 roku

WARSZAWA 2018

Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2016 roku

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr	Monika Juchniewicz
mgr inż.	Katarzyna Kambo
mgr	Paweł Michalak

Warszawa 2018

Redakcja techniczna
Monika Furmaniak

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-735-6

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (0 22) 505 44 39
Tel./faks: (0 22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Wstęp	5
2.	Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)	6
2.1.	Informacje ogólne o FADN	6
2.2.	Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych	8
2.3.	Zakres podmiotowy FADN	10
2.4.	Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	11
2.5.	Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”	11
2.6.	Zakres przedmiotowy FADN	13
3.	Cele, metoda i obiekty badawcze	14
3.1.	Cele opracowania	14
3.2.	Metoda	14
3.3.	Obiekty badawcze	16
4.	Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników	19
5.	Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników	23
5.1.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)	23
5.2.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	26
5.3.	Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)	29
6.	Podsumowanie	32
7.	Aneks tabelaryczny	33

Spis wykresów

Wykres 1.	Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach	18
Wykres 2.	Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego	18
Wykres 3.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)	19
Wykres 4.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	20
Wykres 5.	Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)	21
Wykres 6.	Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2016 roku (33 135 zł)	22

Wykres 7.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	23
Wykres 8.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8).....	24
Wykres 9.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)	26
Wykres 10.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	27
Wykres 11.	Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6).....	29
Wykres 12.	Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)	30

1. Wstęp

Kluczowy wpływ na podejmowane przez rolnika decyzje produkcyjne i inwestycyjne w gospodarstwie rolnym ma sytuacja finansowa i ekonomiczna rodziny. Zależność ta wynika z faktu, że w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy budżetem gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego rodziny rolnika. W szczególności dotyczy to przepływu kapitału. W okresie obrachunkowym realizowane są, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierunkowe przekazania kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym. Z tego powodu istotne są informacje dotyczące dochodów zarówno z gospodarstw rolnych jak i spoza gospodarstw.

Dla pełniejszego przedstawienia sytuacji finansowej w gospodarstwach rolnych pogrupowano je według trzech kryteriów:

- typu rolniczego,
- klas wielkości ekonomicznej,
- klas wielkości obszarowej.

Analizę wykonano wykorzystując dane rachunkowe zbierane w ramach Polskiego FADN oraz dane o dochodach spoza gospodarstwa rolnego uzyskane z badania ankietowego, przeprowadzonego w tych samych gospodarstwach, w których prowadzono rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN.

Analiza jest kontynuacją badań prowadzonych w tym obszarze od 2004 roku. Prezentowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w publikacjach Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich UE (DG AGRI).

2. Wspólnotowa Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)

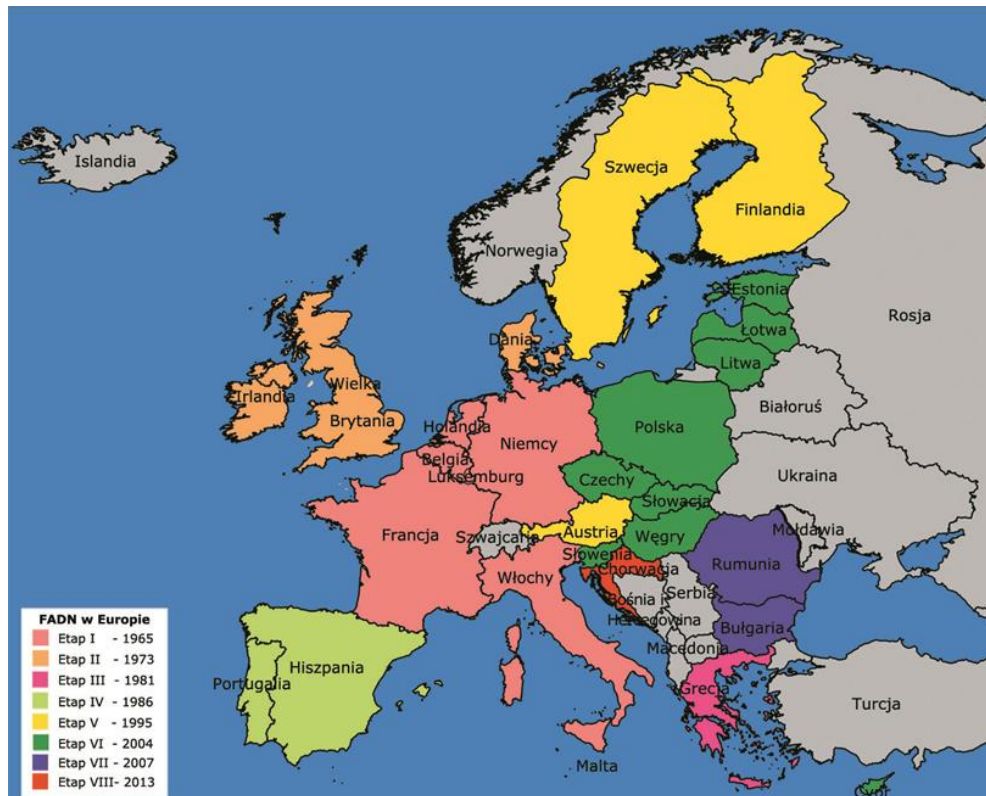
2.1. Informacje ogólne o FADN

FADN to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, którego formalne funkcjonowanie rozpoczęło się w 1965 r.

FADN był tworzony etapowo w miarę poszerzania Unii Europejskiej, na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EEC z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. W początkowej fazie (etap I) system zaistniał w sześciu państwach założycielskich (w Belgii, we Francji, w Holandii, w Luksemburgu, w Niemczech i we Włoszech), a po poszerzeniu w 1973 r. (etap II) także w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii. Od 1981 r. (etap III) dodatkowo w Grecji, od 1986 r. (etap IV) do badań włączono Hiszpanię i Portugalie, a od 1995 r. (etap V) Finlandię, Szwecję i Austrię. Od 1 maja 2004 r. (etap VI) do systemu FADN weszły także: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry, od 1 stycznia 2007 r. (etap VII) Rumunia i Bułgaria, a od 1 lipca 2013 r. Chorwacja (etap VIII).

W 2016 r. FADN funkcjonował na terenie 28 państw członkowskich UE. Poniżej przedstawiono przebieg rozszerzenia zasięgu FADN.

Mapa 1. Etapy tworzenia FADN w Europie

Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych, które opisują sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Dane gromadzone w ramach FADN dotyczą działalności rolniczej w gospodarstwach towarowych oraz tzw. OGA, tj. działalności innej niż rolnicza związanej z gospodarstwem rolnym. Brak danych o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w FADN nie pozwala na bezpośrednią ocenę sytuacji dochodowej rodzin rolniczych związanych z gospodarstwami towarowymi.

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzającej w danym regionie FADN lub państwie członkowskim co najmniej 90% wartości Standardowej Produkcji (SO).

W poszczególnych państwach członkowskich występują różne minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN (patrz: Tabela 1). Różnice te wynikają przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej państw członkowskich.

Należy podkreślić, że baza danych FADN jest jedyną, w której dane gromadzone są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

FADN bazuje na danych rachunkowych dostarczanych przez rachunkowość realizowaną w konwencji tzw. rachunkowości zarządczej. Ta odmiana rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najpełniejsze odzwierciedlenie sytuacji produkcyjno – ekonomicznej gospodarstwa rolnego. O wyborze tej odmiany rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji adekwatnych do sytuacji gospodarstw rolnych.

---

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

2.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych

Według znowelizowanych zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, w klasyfikacji gospodarstw rolnych stosuje się nowy parametr ekonomiczny, którym jest Standardowa Produkcja² (ang. Standard Output, w skrócie SO).

Standardowa Produkcja (SO) jest to średnia z 5 lat wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej) uzyskana z 1 ha lub od 1 zwierzęcia³ w ciągu 1 roku, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych. W celu wyeliminowania wahań wartości produkcji (powodowanych np. złą pogodą) czy też cen produktów i środków do produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z 5 lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu.

WTGR narzuca konieczność obliczania zestawów współczynników SO dla każdego regionu rolniczego i dla każdej prowadzonej w gospodarstwie działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. Listę działalności rolniczych, dla których konieczne jest obliczenie SO ustala Komisja UE i jest ona zgodna z listą cech Badań Struktury Gospodarstw Rolnych. Duża liczba pozycji w zestawach Standardowej Produkcji odzwierciedla nie tylko zróżnicowanie rolnictwa we Wspólnocie, ale także ukazuje poziom stosowanej szczegółowości, zapewniający porównywalność dostarczanych wyników, a tym samym realnie odzwierciedlający sytuację w rolnictwie.

Przy zastosowaniu współczynników Standardowej Produkcji gospodarstwa rolne klasyfikowane są według dwóch charakterystyk:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego określana jest jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wyrażana jest wartością SO w euro. Na podstawie tak ustalonej wielkości ekonomicznej dane gospodarstwo rolne zaliczane jest do odpowiedniej klasy wielkości ekonomicznej.

Typ rolniczy gospodarstwa rolnego określany jest na podstawie udziału poszczególnych działalności rolniczych w tworzeniu całkowitej wartości SO gospodarstwa. Typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego poziom i kierunek specjalizacji.

---

² Do roku obrachunkowego 2009 WTGR oparta była na parametrze Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej a wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana była za pomocą Europejskiej Jednostki Wielkości [ESU].

³ SO dla grzybów odnosi się do 100 m² uprawy; SO dla drobiu odnosi się do 100 szt. zwierząt; SO dla pszczoł odnosi się do 1 ula (1 rodziny pszczelej).

W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw zorganizowane są następująco:

- 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
- 21 typów podstawowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
- 61 typów szczegółowych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem trzech znaków).

Z uwagi na rosnące znaczenie wielofunkcyjności gospodarstw rolnych, WTGR została uzupełniona o dodatkową „klasyfikację”, której kryterium jest udział przychodów z **działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem** (ang. Other Gainful Activities, w skrócie OGA) w całkowitych przychodach gospodarstwa (rolnictwo + OGA + dopłaty bezpośrednie). OGA to działalność, w ramach której wykorzystywane są albo zasoby gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, maszyny itp.) albo produkty tego gospodarstwa. W zależności od tego, jaki procent całkowitych przychodów gospodarstwa stanowi OGA, dane gospodarstwo zaliczane jest do jednej z trzech klas OGA.

Działalność gospodarcza inna niż rolnicza nie jest brana pod uwagę w typologii gospodarstw dokonywanej na podstawie działalności rolniczych – zarówno wielkość ekonomiczna jak i typ rolniczy nie uwzględniają zatem przychodów związanych z OGA.

2.3. Zakres podmiotowy FADN

Minimalny próg określający gospodarstwo jako towarowe (oznacza to włączenie gospodarstwa do badań) wyrażony jest w euro. Wielkość ta jest ustalana oddzielnie dla każdego państwa członkowskiego i zmienia się w czasie, zgodnie z ewolucją struktury i siły ekonomicznej gospodarstw rolnych (patrz: Tabela 1).

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej i liczebność próby FADN w poszczególnych państwach członkowskich w 2016 r.

Państwa	Dolny próg wielkości ekonomicznej EUR	Liczba gospodarstw w próbie szt.	Struktura próby w europejskim FADN %
Austria	8 000	2 000	2,3
Belgia	25 000	1 200	1,4
Bułgaria	2 000	2 202	2,5
Chorwacja	4 000	1 251	1,4
Cypr	4 000	500	0,6
Czechy	8 000	1 417	1,6
Dania	15 000	2 150	2,5
Estonia	4 000	658	0,8
Finlandia	8 000	950	1,1
Francja	25 000	7 620	8,8
(w tym: Gwadelupa, Martynika, Reunion)	15 000	320	0,4
Grecja	4 000	5 500	6,3
Hiszpania	8 000	8 700	10,0
Holandia	25 000	1 500	1,7
Irlandia	8 000	900	1,0
Litwa	4 000	1 000	1,2
Luksemburg	25 000	450	0,5
Łotwa	4 000	1 000	1,2
Malta	4 000	536	0,6
Niemcy	25 000	8 800	10,1
Polska	4 000	12 100	14,0
Portugalia	4 000	2 300	2,7
Rumunia	2 000	6 000	6,9
Słowacja	25 000	562	0,6
Słowenia	4 000	908	1,0
Szwecja	15 000	1 025	1,2
Węgry	4 000	1 900	2,2
Wielka Brytania	25 000	2 500	2,9
(w tym: Irlandia Północna)	15 000	320	0,4
Włochy	8 000	11 106	12,8
Razem FADN UE		86 735	100

Źródło: Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2015/220 z dnia 3 lutego 2015 r. Ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1217/2009 ustanawiającego sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unia Europejska.

2.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe FADN z poszczególnych państw opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN⁴. Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, są one przekazywane w celu akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje zróżnicowanie gospodarstw rolnych pod względem ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej pole obserwacji jest dzielone na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw sadowniczych w innym regionie). W procedurze warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

2.5. Rozmiary działalności rolniczych gwarantujące osiągnięcie przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa określana jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie służy do ustalenia minimalnego progu wielkości ekonomicznej dla pola obserwacji FADN. W Polsce dla roku obrachunkowego 2016 próg ten został ustalony na poziomie 4 000 euro. Tabela 2 przedstawia powierzchnię niektórych upraw oraz liczbę zwierząt niezbędną do włączenia gospodarstwa do pola obserwacji FADN.

---

⁴ Goraj L., Osuch D., Bocian M., Cholewa I., Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2013.

Tabela 2. Rozmiary działalności rolniczych niezbędne do osiągnięcia przez gospodarstwo rolne minimalnego progu wielkości ekonomicznej* według współczynników SO „2007”

Region	Działalność	J.m.	Ekwiwalent 4000 euro wg SO "2007"
Pomorze i Mazury	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	6,3
	Rzepak i rzepik	ha	5,6
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,4
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,2
	Krowy mleczne	szt.	3,2
	Tuczniaki	szt.	18,3
Wielkopolska i Śląsk	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	5,8
	Rzepak i rzepik	ha	5,3
	Buraki cukrowe	ha	2,6
	Sady jabłoniowe	ha	2,0
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	3,1
	Tuczniaki	szt.	18,1
Mazowsze i Podlasie	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	7,5
	Rzepak i rzepik	ha	7,0
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	1,8
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,4
	Krowy mleczne	szt.	3,6
	Tuczniaki	szt.	16,5
Małopolska i Pogórze	Pszemica zwyczajna i orkisz	ha	7,2
	Rzepak i rzepik	ha	6,4
	Buraki cukrowe	ha	2,8
	Sady jabłoniowe	ha	2,1
	Warzywa, truskawki w uprawie polowej (w płodozmianie z uprawami rolnymi)	ha	1,1
	Krowy mleczne	szt.	4,3
	Tuczniaki	szt.	17,4

*Osiągnięcie przez gospodarstwo minimalnego progu wielkości ekonomicznej według współczynników SO „2007”, włącza GR do pola obserwacji Polskiego FADN; np. w regionie Pomorze i Mazury powierzchnia pszenicy 6,3 ha zapewnia osiągnięcie progowej wartości 4 000 euro.

2.6. Zakres przedmiotowy FADN

FADN regulowany jest przepisami prawa. Podstawowym dokumentem prawnym jest Rozporządzenie Rady nr 79/65 EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające ten system i nakładające na każde państwo członkowskie obowiązek jego utworzenia. Przepis ten określił trzy podstawowe zasady obowiązujące w FADN. Spośród nich na pierwszym miejscu wyróżniona jest zasada dobrowolnego udziału rolników w tym systemie.

Zakres i format zbieranych danych rachunkowych w gospodarstwach rolnych dla potrzeb FADN, jest szczegółowo zdefiniowany w Rozporządzeniu Komisji nr 868/2008 z dnia 3 września 2008 r. (z późniejszymi zmianami) oraz na podstawie dokumentu RI/CC 1256 Rev. 7 Farm Return Data Definitions z lutego 2012 r. Przepisy te wraz z powyższymi zmianami, obok szczegółowego wykazu zmiennych, zawierają także instrukcje dotyczące sposobu tworzenia tzw. sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN (The Farm Return) oraz definicje stosowanych pojęć.

Kierując się zapisami tego rozporządzenia można stwierdzić w sposób bardzo ogólny, że gromadzone dane w ramach FADN:

- dotyczą wyłącznie gospodarstwa rolnego,
- odzwierciedlają stan i strukturę składników majątkowych, a także stan i strukturę źródeł finansowania majątku,
- odzwierciedlają strukturę przychodów i kosztów na poziomie gospodarstwa rolnego,
- w sposób szczególny uwzględniają elementy związane ze Wspólną Polityką Rolną (dotacje).

Zatem ze względów formalnych nie ma możliwości poszerzenia zakresu zbieranych danych rachunkowych w ramach Polskiego FADN⁵. Jedynym formalnym źródłem danych o dochodach rodzin rolników jest badanie budżetów gospodarstw domowych (w tym rodzin rolniczych) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)⁶.

---

⁵ To jest właśnie powód odstąpienia od zbierania w ramach podstawowego zakresu Polskiego FADN danych o dochodach rodzin rolników pozyskiwanych spoza gospodarstwa rolnego, praktykowanego w rachunkowości rolnej organizowanej przez IERiGŻ-PIB do momentu uzyskania statusu Agencji łącznikowej FADN w Polsce.

⁶ W 2016 r. badaniem objęto 36 886 gospodarstw domowych, Budżety gospodarstw domowych w 2016 r. GUS, Warszawa, 2017, str. 17.

3. Cele, metoda i obiekty badawcze

3.1. Cele opracowania

Za cele opracowania przyjęto:

- zbadanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych, klasach wielkości ekonomicznej oraz klasach obszarowych gospodarstw rolnych,
- zbadanie rozkładu gospodarstw według struktury i poziomu dochodu rodziny rolnika,
- zbadanie poziomu dochodów rodzin rolników, które osiągnęły dodatni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i jednocześnie dodatni dochód spoza gospodarstwa.

3.2. Metoda

Pominięcie informacji o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w przypadku indywidualnych gospodarstw rolnych stanowi duże ograniczenie dla poznania i wyjaśniania zasad ich funkcjonowania. Mając świadomość wagi niedostatku tego typu informacji, podczas projektowania struktury bazy danych rachunkowych z gospodarstw rolnych na potrzeby Polskiego FADN i organizacji ich zbierania, podjęto decyzję o uruchomieniu zbierania danych o dochodach rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego. Badanie to prowadzone jest równoległe do zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych w celach Polskiego FADN, w tych samych gospodarstwach i jest badaniem całkowicie dobrowolnym. Doradca dostarcza rolnikowi „Ankiety dotyczącej dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”⁷ (zwanej dalej ankietą), której integralną częścią jest deklaracja woli uczestniczenia w dodatkowym w stosunku do Polskiego FADN badaniu z jednoczesną zgodą na udostępnienie tych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ-PIB.

Dotychczasowe doświadczenia w zbieraniu danych z gospodarstw rolnych wskazują, że informacje o dochodach należą do grupy najbardziej wrażliwych i rolnicy niechętnie podają szczegółowe kwoty dochodu ze źródeł pozarolniczych. Pamiętając o tym, w badaniach odstąpiono od bezpośredniego zbierania wartości odnoszących się do dochodów pozarolniczych, na rzecz wyboru kodu charakteryzującego dochód z określonego przedziału⁸ (np. kod 5 odpowiada dochodowi z przedziału 800 - 999 zł)⁹.

⁷ Pełny format kwestionariusza p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika” jest zamieszczony na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

⁸ Ten sposób zastosowano z powodzeniem w badaniu dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu, realizowanym w czerwcu 1994 r. na terenie 2 gmin we współpracy z ekspertami z Economic Research Service (ERS) i National Agency of Statistic Service (NASS) z USA. Zob.: Nieć D., Osuch D., Gomółka J.: Badanie dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu. IERiGŻ, Warszawa, 1997.

⁹ Pełen wykaz kodów dla przedziałów kwotowych zamieszczony jest na stronie www.fadn.pl w zakładce Metodyka.

W trakcie roku obrachunkowego zbierano dane w ujęciu miesięcznym z wydzieleniem 4 rodzajów źródeł:

- pracy najemnej,
- świadczeń emerytalno-rentowych,
- innych świadczeń społecznych,
- pozostałych źródeł.

W przypadku zarejestrowanej działalności pozarolniczej ewidencjonowano jednorazowo za cały rok dochody po opodatkowaniu, podając dodatkowo symbol EKD/PKD.

Na potrzeby analizy dochodu spoza gospodarstwa rolnego została użyta środkowa wartość przedziału kwot dochodu, a w przypadku ostatniego przedziału przyjęto wartość 100 000 zł. Tak więc np. dla przedziału o numerze 6, w którym powinny być zawarte kwoty od 1 000 do 1 199 zł dla obliczeń dochodu spoza gospodarstwa rolnego przyjęto wartość 1 100 zł.

Informacje na temat dochodu netto z rodzinnego gospodarstwa rolnego pochodzą z bazy danych rachunkowych zebranych w ramach Polskiego FADN (zmienna SE420 w wynikach standardowych).

Do analizy statystycznej struktury gospodarstw zastosowano wykresy określające liczbę gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych, w klasach wielkości ekonomicznej oraz w poszczególnych klasach obszarowych. Dwa pierwsze kryteria są podstawą wyboru reprezentatywnej próby gospodarstw w ramach FADN, dane w tym systemie nie są zaś reprezentatywne z punktu widzenia wielkości obszarowej. Grupowanie gospodarstw według zasobów ziemi zostało zastosowane w celu zaspokojenia zapotrzebowania odbiorców przyzwyczajonych do tego kryterium grupowania gospodarstw rolnych. Ponieważ nie udało się pozyskać danych o dochodach ze wszystkich gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN, **przedstawiane wyniki nie są reprezentatywne dla ogółu gospodarstw towarowych w Polsce.**

Do analizy struktury dochodów rodzin rolników wykorzystano wykresy kolumnowe określające wielkość i strukturę dochodów rodzin rolników w poszczególnych grupach gospodarstw.

Do oceny zróżnicowania dochodów gospodarstw w próbie badawczej wykorzystano podstawowe statystyki opisowe tj. średnią arytmetyczną, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności.

Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń mogą wystąpić różnice z tytułu zaokrągleń.

3.3. Obiekty badawcze

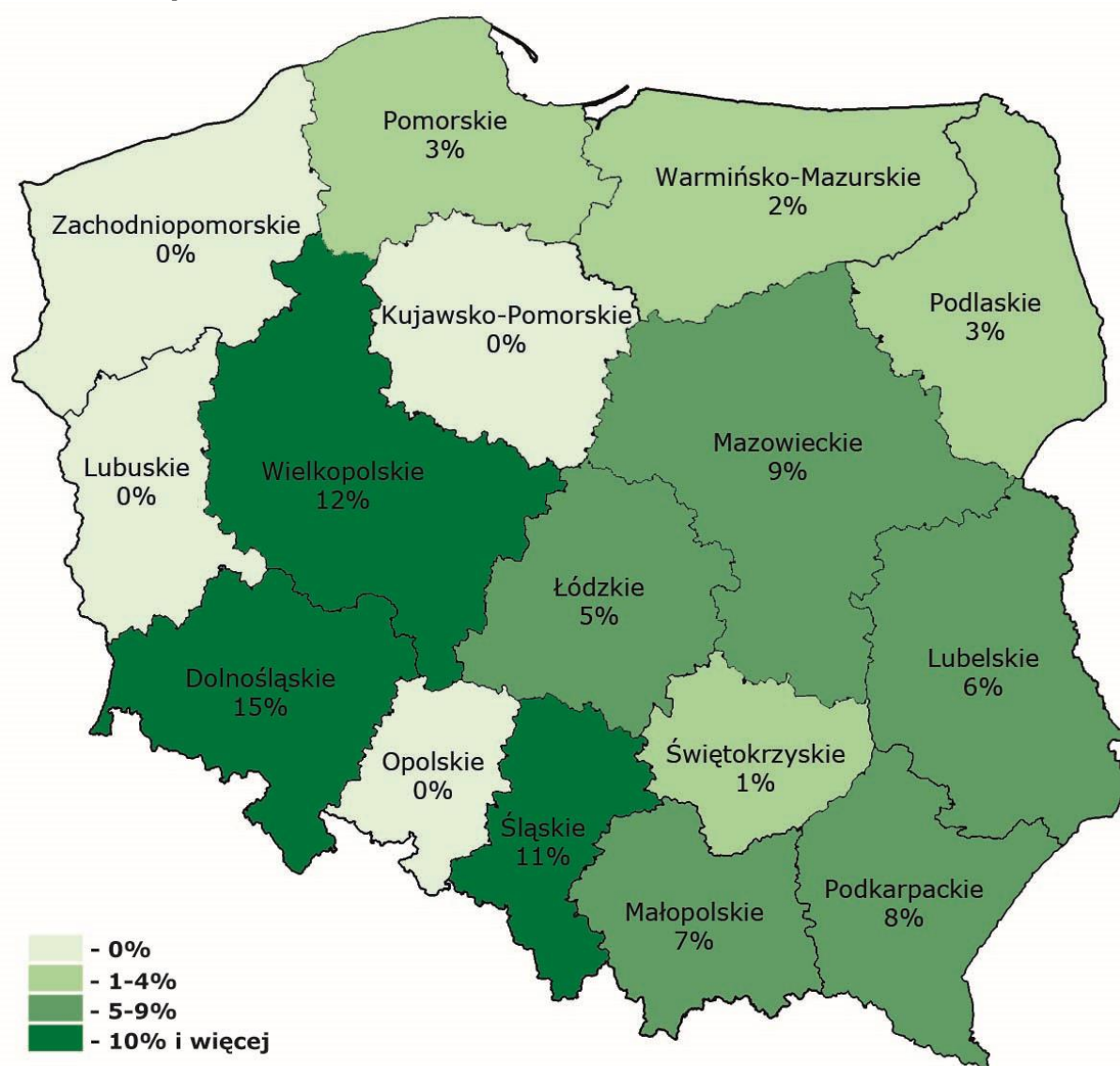
W opracowaniu wykorzystano dane rachunkowe z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w 2016 r. dla potrzeb Polskiego FADN. Pochodziły one z 12 104 indywidualnych gospodarstw rolnych. Zbiór tych gospodarstw podzielono na dwa podzbiory, stosując następujące rozróżnienie:

- do zbadania struktury badanej zbiorowości gospodarstw wykorzystano informacje z 6 424 gospodarstw, które wypełniły ankietę dotyczącą dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika (rozdział 3 i 4),
- do zbadania dochodów rodzin rolników w gospodarstwach grupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych wykorzystano dane z 1 713 gospodarstw, które pozytywnie przeszły kontrolę jakości danych oraz w których dochód spoza gospodarstwa oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był większy od zera (rozdział 5).

Badanie dotyczące dochodów rodzin rolników spoza gospodarstwa rolnego prowadzone jest równoległe do badań Polskiego FADN i jest dobrowolne. W ramach tego badania 720 rolników odmówiło wypełnienia ankiety, w 1 890 gospodarstwach podano dochód spoza gospodarstwa większy od zera, a 4 534 rolników zadeklarowało dochód zerowy. Do tej grupy zaliczono również rolników, którzy wpisali w ankiecie zryczałtowany zwrot kosztów dla rolników z tytułu prowadzenia rachunkowości rolnej dla potrzeb Polskiego FADN w kwocie 200 zł. Pozostałe 4 960 ankiet zostało zakwestionowane w wyniku kontroli jakości danych i informacje w nich zawarte nie są przedmiotem analizy tego opracowania.

W celu zbadania stopnia uczestnictwa w badaniu w poszczególnych województwach obliczono udział rolników odmawiających udzielenia odpowiedzi w stosunku do wszystkich gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN. Wyniki analizy dla poszczególnych województw przedstawiono na poniższej mapie (patrz: Mapa 2). Biorąc pod uwagę stopień „odmów” można zauważyć, że w trzech województwach był on najwyższy i wynosił odpowiednio: w dolnośląskim - 15%, w wielkopolskim 12%, a w śląskim 11%. W województwie opolskim, lubuskim, kujawsko-pomorskim oraz zachodniopomorskim wszyscy rolnicy zaakceptowali wypełnienie ankiety badawczej. W porównaniu do 2015 roku¹⁰ zmalała liczba „odmów” uczestnictwa w badaniu (757 odmów w 2015 roku i 720 odmów w 2016 roku).

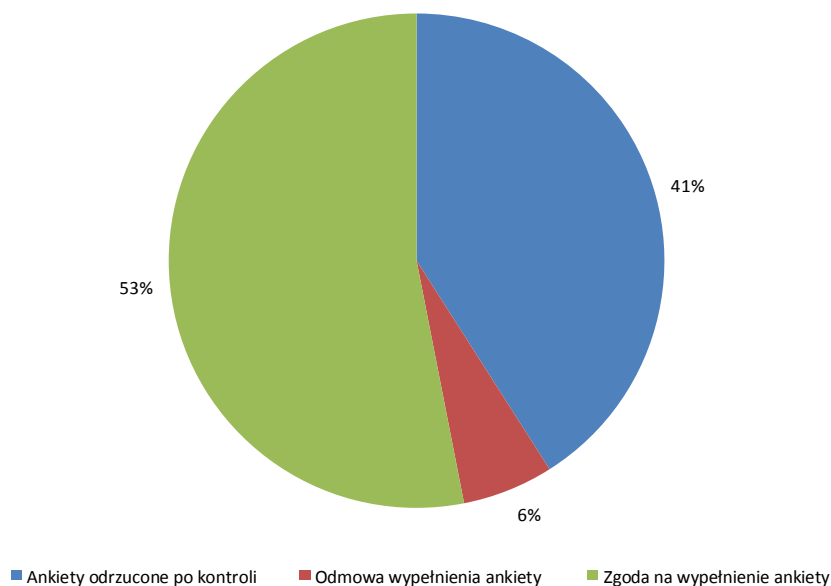
Mapa 2. Udział odmów wypełnienia ankiety w poszczególnych województwach w 2016 roku

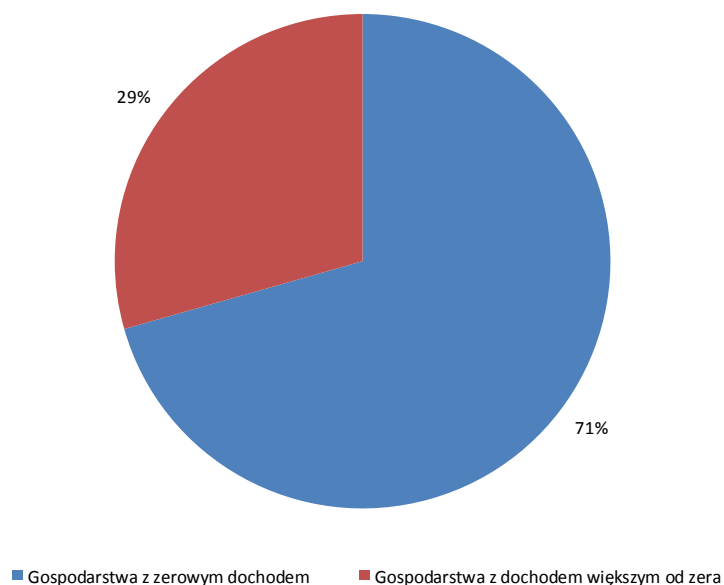
¹⁰ Kambo K., Michalak P., Puchalska M.: Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2015 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2017.

Z zestawienia ankiet wynika, że ok. 94% gospodarstw wyraziło zgodę na udział w badaniu dotyczącym dochodów spoza gospodarstwa rolnego, jednakże aż 41% ankiet zostało zakwestionowanych w wyniku kontroli jakości danych (patrz: Wykres 1).

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach

Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw domowych według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego

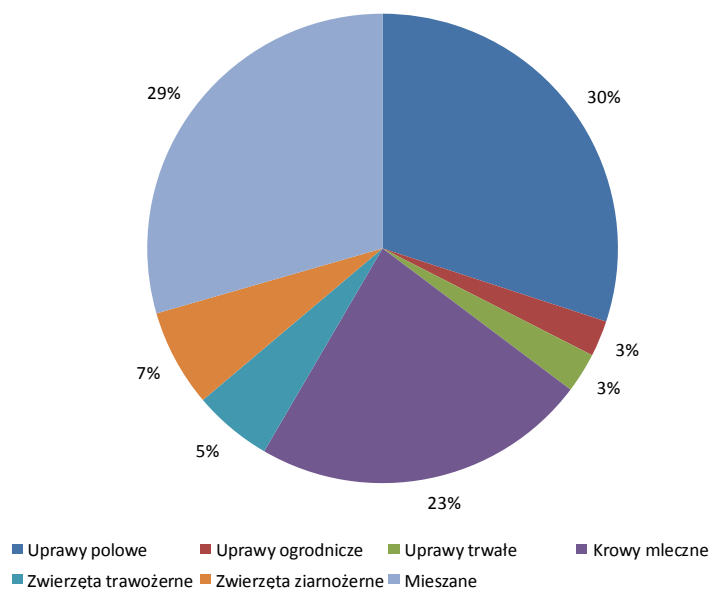

Rozkład struktury procentowej gospodarstw według wielkości zadeklarowanego dochodu spoza gospodarstwa rolnego wskazuje, że w 71% zwróconych ankiet deklarowano brak dochodu. W pozostałych 29% zadeklarowany dochód był powyżej zera (patrz: Wykres 2).

4. Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie dochodu gospodarstw domowych rolników

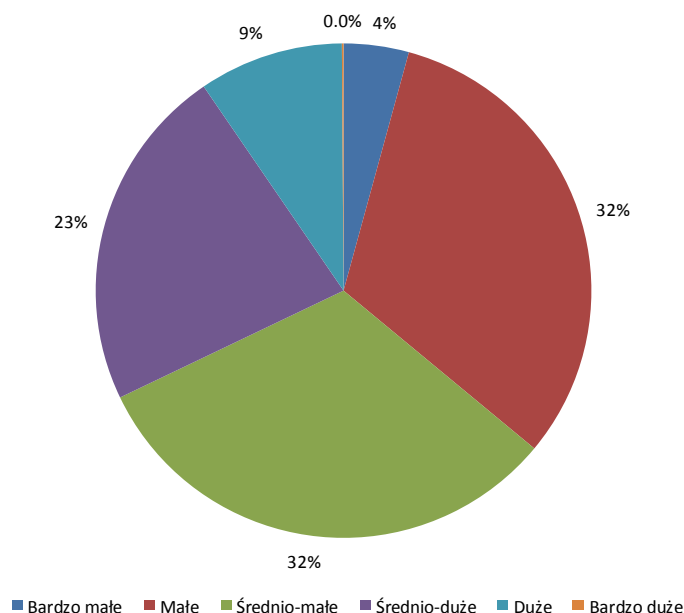
Badanie struktury dochodów rodzin rolników w poszczególnych gospodarstwach wykonano z uwzględnieniem 3 kryteriów grupowania: typu rolniczego (TF8), klasy wielkości ekonomicznej (ES6) i klasy obszarowej (UAA6). Pierwszym zastosowanym kryterium był typ rolniczy gospodarstwa.

Wykres 3. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)¹¹

Analizując rozkład gospodarstw według typów rolniczych TF8 (patrz: Wykres 3) wynika, że najbardziej liczną grupą były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa wielokierunkowe z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (odpowiednio 30% i 29%). W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (23%). W pozostałych czterech typach rolniczych odsetek gospodarstw wynosił od 3 do 7% całości analizowanego zbioru.

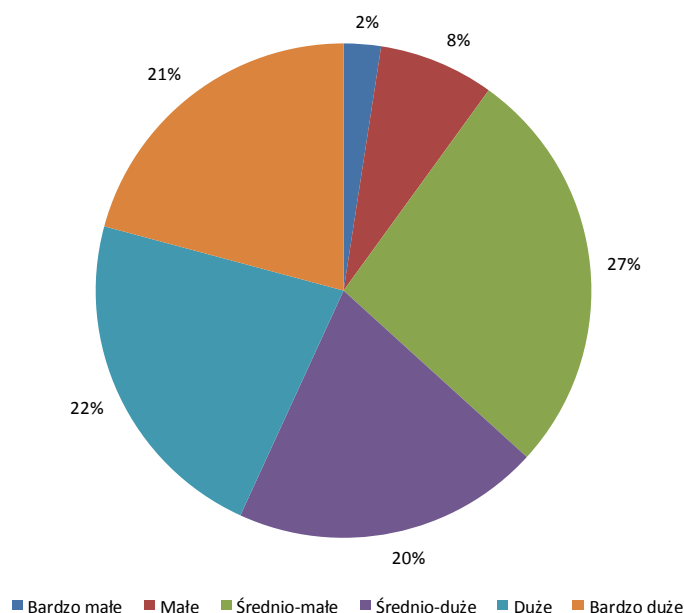
¹¹ Pełen wykaz typów rolnych został zamieszczony na str. 35, Tabela 9.

Wykres 4. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)¹²

Rozkład zbioru gospodarstw według sześciu klas wielkości ekonomicznej, ES6 (patrz: Wykres 4), wskazuje na dominujący (87%) udział w badanym zbiorze trzech kolejnych klas wielkości ekonomicznej (małych, średnio-małych i średnio-dużych). Ich wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale od 8 tys. do 100 tys. euro. Odsetek gospodarstw bardzo małych i dużych kształtował się na poziomie odpowiednio 4% i 9%. Gospodarstwa bardzo duże (powyżej 500 tys. euro) stanowiły w tym roku jedynie 0,1% badanej zbiorowości.

¹² Pełen wykaz klas wielkości ekonomicznej został zamieszczony na str. 35, Tabela 10.

Wykres 5. Struktura w badanym zbiorze gospodarstw rolnych według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6)¹³

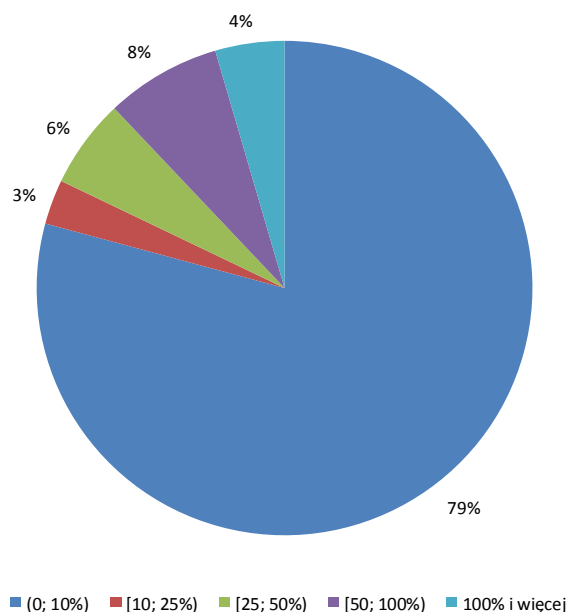

Z rozkładu zbioru gospodarstw według sześciu klas obszarowych wynika, że najliczniejszą grupą były gospodarstwa średnio-małe (27%) (patrz: Wykres 5). Powierzchnia użytków rolnych w tej grupie gospodarstw zawiera się w przedziale 10–20 ha. Udział gospodarstw bardzo dużych, dużych i średnio-dużych wyniósł około 20%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa należące do klasy poniżej 5 ha użytków rolnych (bardzo małe). Ich udział w całym zbiorze gospodarstw wyniósł 2%.

Z porównania struktury gospodarstw utworzonych według trzech różnych kryteriów grupowania wynika, że najbardziej równomierny rozkład wystąpił w przypadku zastosowania ostatniego kryterium grupowania, czyli według klas powierzchni użytków rolnych (UAA6). Największą nierównomiernością charakteryzował się rozkład liczby gospodarstw według typu rolniczego (TF8).

¹³ Pełen wykaz klas obszarowych został zamieszczony na str. 36, Tabela 11.

Wykres 6. Wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego w relacji do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2016 roku (33 135 zł)

Dla celów porównawczych, wcześniejsze analizy uzupełniono o rozkład gospodarstw według arbitralnie przyjętych przedziałów kwot dochodu spoza gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 6). Przedziały klasowe dochodów ustalono w odniesieniu do kwoty wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, oszacowanego dla 2016 roku 33 135 zł¹⁴. Dla tej analizy przyjęto następujące przedziały: poniżej 10% średniego wynagrodzenia netto, [10–25%) średniego wynagrodzenia netto, [25–50%), [50–100%) oraz powyżej 100%. Taki podział gospodarstw wskazał, że w ok. 4% badanych gospodarstw dochód spoza gospodarstwa rolnego był równy lub większy średniemu wynagrodzeniu netto w gospodarce narodowej.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

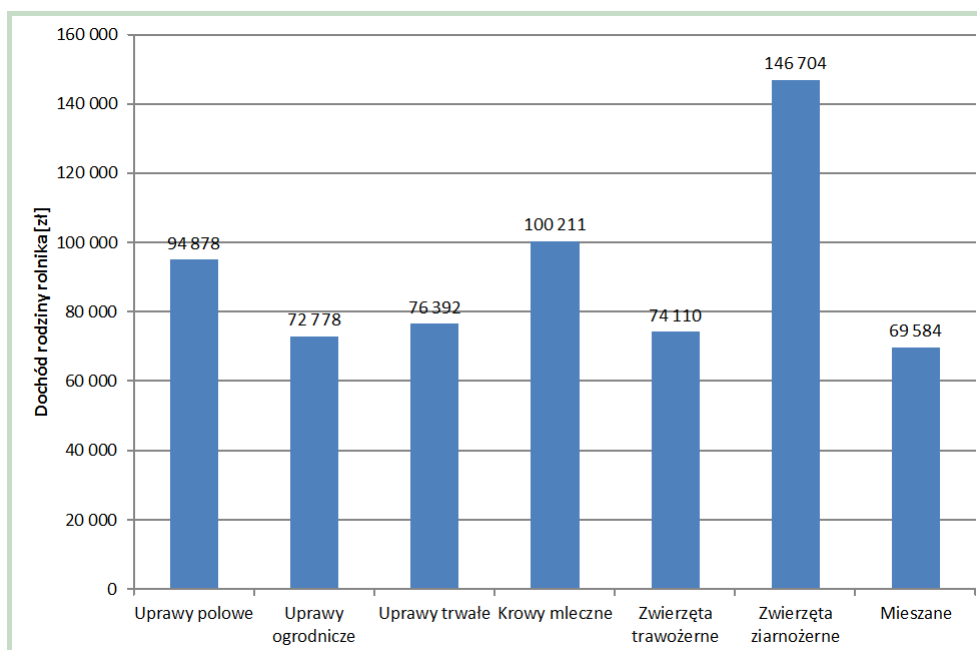
5. Analiza dochodów gospodarstw domowych rodzin rolników¹⁵

Analizą objęto dochody rodzin rolników z 1 713 gospodarstw rolnych pogrupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej oraz powierzchni użytków rolnych, w których dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz dochody spoza gospodarstwa osiągnęły dodatnie wartości. Średnia wartość dochodu rodzin rolników w grupie gospodarstw, które zrealizowały dochód spoza gospodarstwa wyniosła 89 050 zł. Na kwotę tę składało się 71 245 zł dochodu netto z gospodarstwa rolnego (80%) i 17 806 zł dochodu spoza gospodarstwa (20%).

5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)

Pod względem poziomu dochodu rodziny rolnika najlepszą sytuacją dochodową charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Na kolejnych pozycjach znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i w uprawach polowych. Zdecydowanie najmniejsze dochody zrealizowały gospodarstwa z mieszanym typem produkcji. Średni dochód rodziny rolnika w analizowanych siedmiu typach rolniczych zawierał się w przedziale od 69 584 zł do 146 704 zł (patrz: Wykres 7).

Wykres 7. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

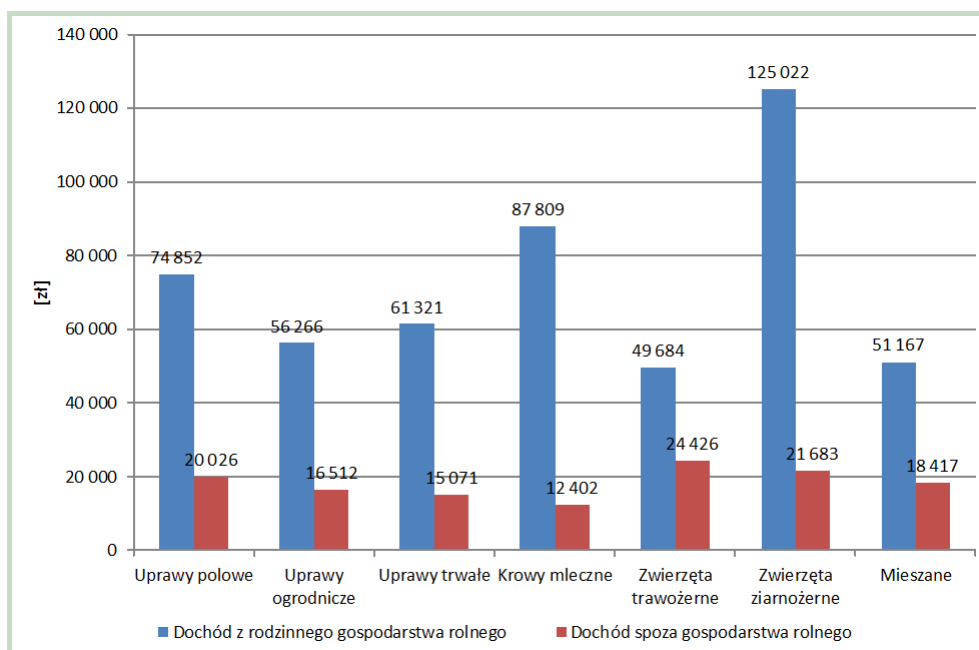

¹⁵ Dochód łączny obejmujący dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i dochody spoza gospodarstwa.

W poszczególnych typach rolniczych średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego kształtował się w przedziale od 49 684 do 125 022 zł (patrz: Wykres 8). Największy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i w uprawach polowych. We wszystkich tych trzech grupach wartość dochodu związanego z prowadzeniem gospodarstwa rolnego przewyższała 70 000 zł. Z kolei średni dochód spoza gospodarstwa wynosił od 12 402 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie krów mlecznych) do 24 426 zł (w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych).

Wykres 8. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

W badanym zbiorze gospodarstw, jak również w poszczególnych typach rolniczych, zauważalne jest duże zróżnicowanie wszystkich kategorii dochodu (patrz: Tabela 3). Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które mieszczą się w przedziale od 79% do 222%. Największe zróżnicowanie dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego jak i dochodu rodziny rolnika występowało w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (wartość współczynnika zmienności odpowiednio 142% i 113%), natomiast gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych charakteryzowały się największą zmiennością dochodu spoza gospodarstwa rolnego (222%).

Tabela 3. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w badanym zbiorze gospodarstw oraz w podziale na poszczególne typy rolnicze (TF8)

Wyszczególnienie	Typ rolniczy (TF8)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy polowe	74 852	253	1 025 490	105 931	142%
Dochód spoza gospodarstwa		20 026	100	150 000	23 323	116%
Dochód rodziny rolnika		94 878	1 104	1 026 090	107 228	113%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy ogrodnicze	56 266	985	446 030	78 977	140%
Dochód spoza gospodarstwa		16 512	600	100 600	19 362	117%
Dochód rodziny rolnika		72 778	6 337	446 630	82 078	113%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy trwałe	61 321	562	359 146	69 429	113%
Dochód spoza gospodarstwa		15 071	600	94 100	18 237	121%
Dochód rodziny rolnika		76 392	1 162	359 746	71 713	94%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Krowy mleczne	87 809	1 122	592 276	79 671	91%
Dochód spoza gospodarstwa		12 402	300	192 500	17 111	138%
Dochód rodziny rolnika		100 211	9 804	596 776	78 752	79%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta trawożerne	49 684	1 247	404 872	56 672	114%
Dochód spoza gospodarstwa		24 426	600	100 800	23 157	95%
Dochód rodziny rolnika		74 110	2 066	405 472	58 558	79%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta ziarnożerne	125 022	659	1 236 311	156 613	125%
Dochód spoza gospodarstwa		21 683	600	454 500	48 038	222%
Dochód rodziny rolnika		146 704	2 129	1 236 911	157 153	107%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Mieszane	51 167	67	514 655	60 119	117%
Dochód spoza gospodarstwa		18 417	500	473 400	26 385	143%
Dochód rodziny rolnika		69 584	1 387	528 155	62 829	90%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	71 245	67	1 236 311	90 404	127%
Dochód spoza gospodarstwa		17 806	100	473 400	25 223	142%
Dochód rodziny rolnika		89 050	1 104	1 236 911	91 397	103%

Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w dochodzie rodziny rolnika odnotowano w trzech grupach gospodarstw (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 6):

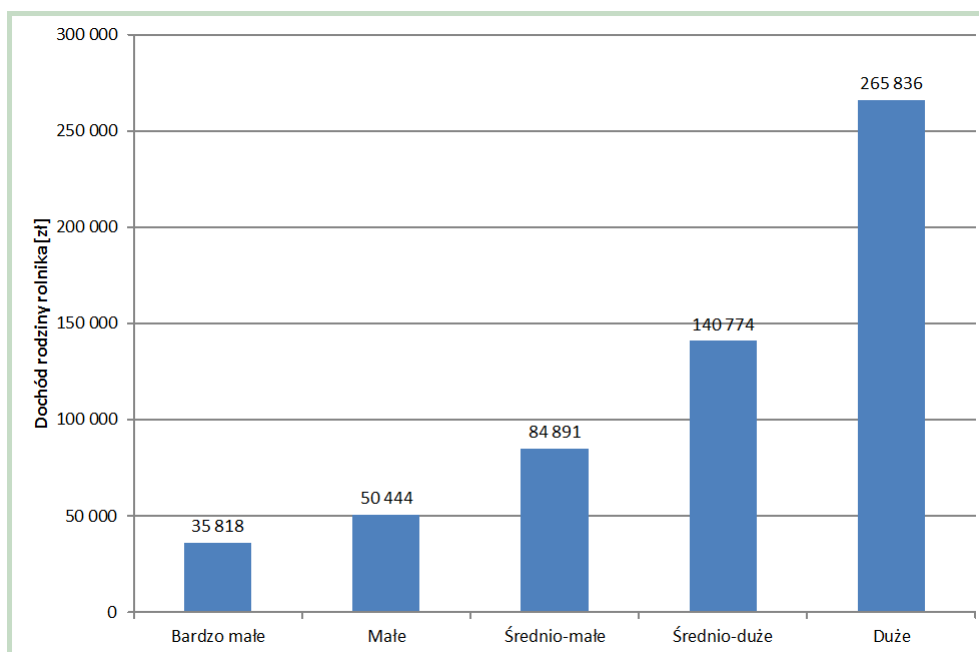
- specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (33%),
- specjalizujących się w produkcji mieszanej (26,5%),
- specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (22,7%).

Biorąc z kolei pod uwagę udział procentowy wartości przekazania produktów gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego w wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego to najwyższy wskaźnik procentowy odnotowano w gospodarstwach mieszanych (3,2%), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (0,9%).

5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolników w gospodarstwach rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)

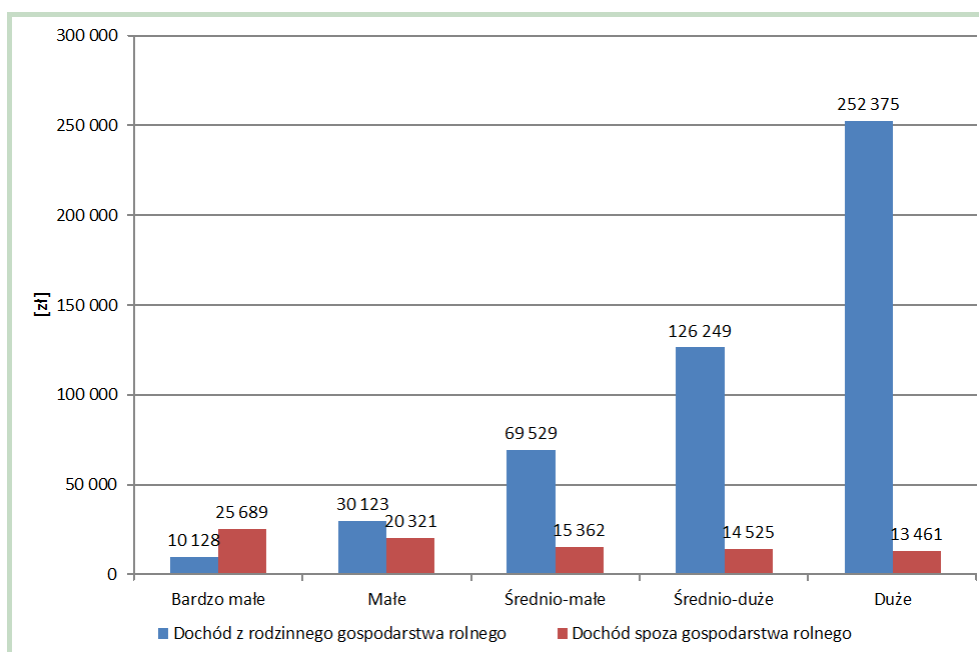
Analizując dochody rodzin rolników w gospodarstwach pogrupowanych według sześciu klas wielkości ekonomicznej (ES6) zauważono, że przeciętny dochód rodziny rolnika zwiększał się w kolejnych klasach (patrz: Wykres 9 oraz Tabela 4). Kwota tego dochodu zawierała się w przedziale od 35 818 zł dla gospodarstw bardzo małych (wielkość od 2 tys. do 8 tys. euro) do 265 836 zł dla gospodarstw dużych (wielkość od 100 tys. do 500 tys. euro). Oznacza to, że średni dochód w klasie gospodarstw dużych był ponad 7 razy większy niż w klasie gospodarstw bardzo małych. Te wyraźne zależności przekładają się na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Średni dochód z rodzinnego gospodarstwa w klasie gospodarstw dużych przewyższył 25-krotnie średni dochód z klasy gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 10). Świadczy to o bardzo dużym zróżnicowaniu przeciętnego dochodu między klasami wielkości ekonomicznej. Dane dla klasy gospodarstw bardzo dużych nie są prezentowane w tabelach i na wykresach, ponieważ w badanej grupie gospodarstw tylko 1 gospodarstwo osiągnęło klasę wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro, a zgodnie z zasadami FADN publikowane są dane średnie z grupy powyżej 15 gospodarstw.

Wykres 9. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

W przypadku dochodu spoza gospodarstwa relacje między klasami wielkości ekonomicznej kształtowały się odmiennie (patrz: Wykres 10). Średni dochód spoza gospodarstwa rolnego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wynosił od 13 461 zł (klasa gospodarstw dużych) do 25 689 zł (klasa gospodarstw bardzo małych). W żadnej klasie gospodarstw średni dochód spoza gospodarstwa rolnego nie przekroczył poziomu 30 tys. zł.

Wykres 10. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyniki statystyczne poszczególnych kategorii dochodu (patrz: Tabela 4) wskazują, że przy podziale na klasy wielkości ekonomicznej największą zmiennością charakteryzował się dochód spoza gospodarstwa rolnego. W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, współczynnik zmienności przyjmował wartości zawierające się w przedziale od 57% w gospodarstwach średnio-dużych do 88% w gospodarstwach małych. Z kolei współczynnik zmienności dochodu rodziny rolnika przy tym grupowaniu wahał się od 51% w gospodarstwach bardzo małych do 80% w gospodarstwach małych. Uzyskane rezultaty potwierdzają występowanie zróżnicowania poziomu dochodów pomiędzy wyodrębnionymi klasami wielkości ekonomicznej.

Tabela 4. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna (ES6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	10 128	67	36 311	7 602	75%
Dochód spoza gospodarstwa		25 689	600	96 300	17 357	68%
Dochód rodziny rolnika		35 818	1 467	102 372	18 191	51%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	30 123	253	276 048	26 649	88%
Dochód spoza gospodarstwa		20 321	500	473 400	31 261	154%
Dochód rodziny rolnika		50 444	1 104	509 040	40 379	80%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	69 529	731	446 030	47 817	69%
Dochód spoza gospodarstwa		15 362	500	158 150	20 092	131%
Dochód rodziny rolnika		84 891	4 421	446 630	48 902	58%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	126 249	1 378	396 274	71 479	57%
Dochód spoza gospodarstwa		14 525	100	150 000	20 643	142%
Dochód rodziny rolnika		140 774	6 428	396 874	73 316	52%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	252 375	14 424	1 025 490	177 571	70%
Dochód spoza gospodarstwa		13 461	600	137 600	19 008	141%
Dochód rodziny rolnika		265 836	25 224	1 026 090	179 350	67%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	-	-	-	-	-
Dochód spoza gospodarstwa		-	-	-	-	-
Dochód rodziny rolnika		-	-	-	-	-
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	71 245	67	1 236 311	90 404	127%
Dochód spoza gospodarstwa		17 806	100	473 400	25 223	142%
Dochód rodziny rolnika		89 050	1 104	1 236 911	91 397	103%

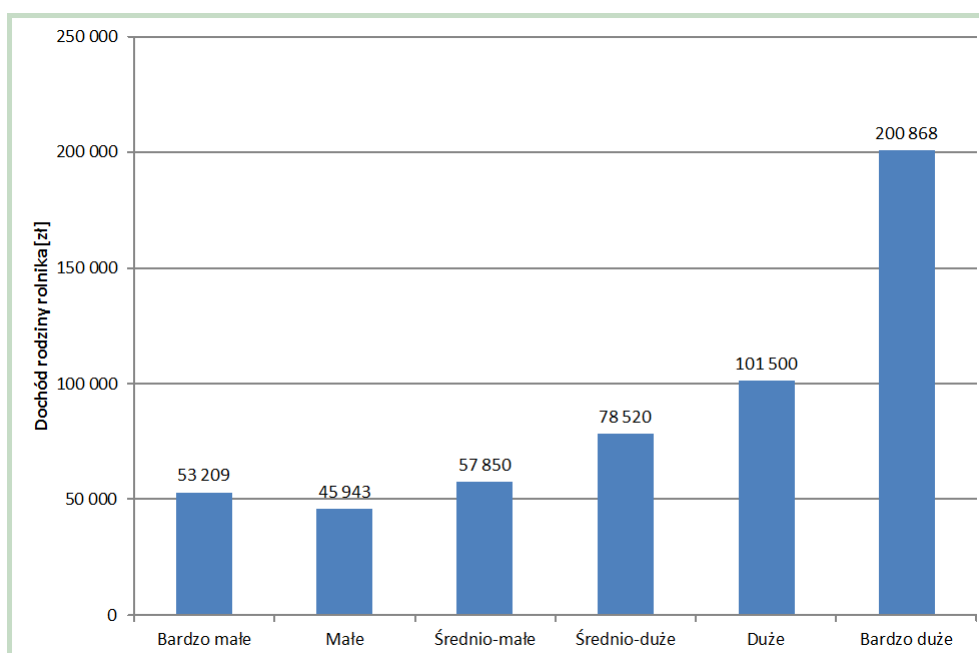
Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w strukturze dochodu gospodarstwa domowego rodziny rolnika (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 7), stwierdzono w gospodarstwach bardzo małych. W tej klasie ekonomicznej dochody ze źródeł zewnętrznych stanowiły aż 71,7% dochodu rodziny rolnika. Również znaczący, wynoszący 40,3%, udział dochodów spoza rolnictwa w dochodach rodzin rolników uwidocznił się w gospodarstwach małych. W przypadku gospodarstw dużych dochód spoza gospodarstwa miał około 5% udział w wartości dochodu rodziny rolnika. Taka sama tendencja wystąpiła w odniesieniu do wartości przekazania własnych produktów rolnych do gospodarstwa domowego do wartości dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział przekazania zaznaczał się w gospodarstwach dużych i wynosił tylko 0,4%, a największy stanowił 11,5% w gospodarstwach bardzo małych.

Otrzymane wyniki wskazują na silną tendencję zmniejszania się znaczenia dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Podobnie maleje również udział wartości przekazania w dochodzie z gospodarstwa rodziny rolnika.

5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolników z gospodarstw rolnych grupowanych według powierzchni użytków rolnych (UAA6)

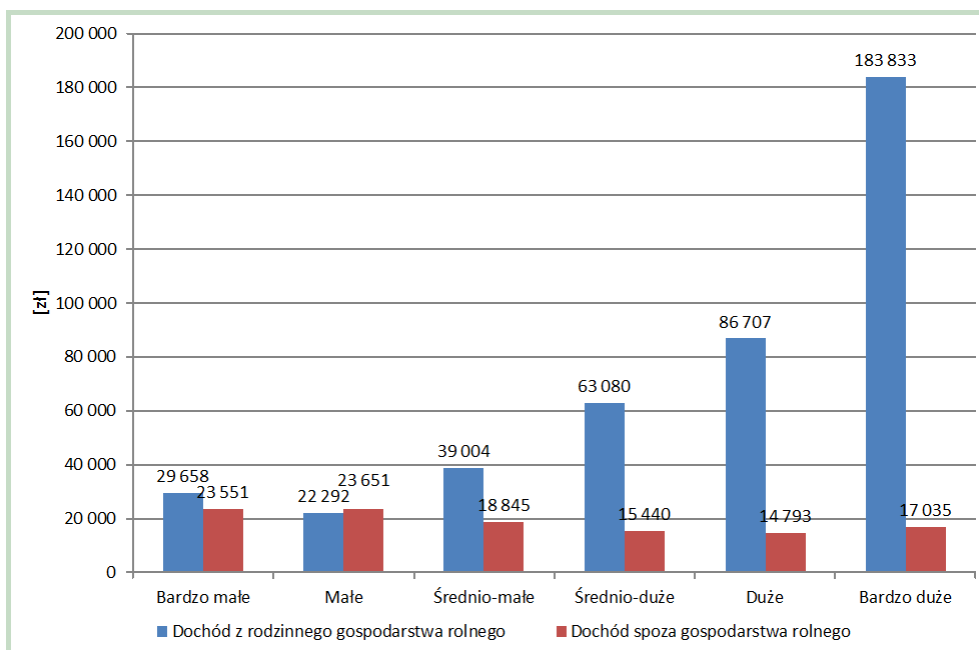
Ostatnim grupowaniem, jakie zastosowano dla potrzeb analizy dochodów rodzin rolników, był podział według posiadanych zasobów ziemi.

Wykres 11. Dochód rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Analizując kształtowanie się dochodów rodziny rolnika w gospodarstwach pogrupowanych według 6 klas obszarowych zaobserwowano, że dochód ten rośnie wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytków rolnych gospodarstwa (patrz: Wykres 11). Wyjątek stanowiły bardzo małe gospodarstwa, mniejsze niż 5 ha, w których odnotowana wartość dochodu była wyższa niż w gospodarstwach małych. To oznacza, że klasyfikacja gospodarstw według zasobów ziemi nie odwzorowuje zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw. Jednocześnie zaobserwowano, że dochód w klasie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 50 ha) był ponad 4 krotnie większy od dochodu w klasie gospodarstw małych (od 5 do 10 ha). Średni dochód rodziny rolniczej zawierał się w granicach od 45 943 zł w gospodarstwach małych do 200 868 zł w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Kształtowanie się dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykazuje podobną tendencję jak w przypadku dochodów rodziny rolnika (patrz: Wykres 12). Wraz ze wzrostem obszaru, zwiększa się średni dochód z rodzinnego gospodarstwa. Wartości dochodów spoza gospodarstwa rolnego we wszystkich analizowanych grupach kształtowały się w przedziale od 14 793 zł do 23 651 zł.

Statystyki obliczone dla tego rodzaju grupowania wykazały zróżnicowanie dochodów (patrz: Tabela 5). Wartość współczynnika zmienności dla dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zawierała się w przedziale od 79% w gospodarstwach dużych do 143% w gospodarstwach bardzo małych. Zróżnicowane były także dochody spoza gospodarstwa rolnego. Wartość współczynnika zmienności zawierała się w przedziale od 77% dla gospodarstw bardzo małych do 154% dla gospodarstw małych. Wartość współczynnika zmienności dla dochodów rodziny rolnika zawierała się w przedziale od 66% w gospodarstwach dużych do 98% w gospodarstwach bardzo małych.

Tabela 5. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolnika w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR (UAA6)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odczylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo małe	29 658	67	267 544	42 396	143%
Dochód spoza gospodarstwa		23 551	600	100 600	18 069	77%
Dochód rodziny rolnika		53 209	1 467	368 144	51 976	98%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Małe	22 292	562	246 246	29 282	131%
Dochód spoza gospodarstwa		23 651	600	454 500	36 538	154%
Dochód rodziny rolnika		45 943	1 162	457 018	43 830	95%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-małe	39 004	504	359 146	42 469	109%
Dochód spoza gospodarstwa		18 845	100	473 400	28 657	152%
Dochód rodziny rolnika		57 850	1 104	509 040	49 740	86%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Średnio-duże	63 080	253	451 449	57 143	91%
Dochód spoza gospodarstwa		15 440	300	112 800	17 439	113%
Dochód rodziny rolnika		78 520	1 753	471 549	57 283	73%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Duże	86 707	573	471 689	68 438	79%
Dochód spoza gospodarstwa		14 793	500	100 800	18 473	125%
Dochód rodziny rolnika		101 500	1 236	492 089	67 199	66%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Bardzo duże	183 833	3 223	1 236 311	155 755	85%
Dochód spoza gospodarstwa		17 035	600	150 000	23 803	140%
Dochód rodziny rolnika		200 868	10 387	1 236 911	155 217	77%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	71 245	67	1 236 311	90 404	127%
Dochód spoza gospodarstwa		17 806	100	473 400	25 223	142%
Dochód rodziny rolnika		89 050	1 104	1 236 911	91 397	103%

W gospodarstwach z wyższych klas obszarowych widoczne jest zmniejszenie znaczenia pozarolniczych źródeł dochodu w tworzeniu dochodu rodziny rolnika (patrz Aneks tabelaryczny: Tabela 8). W gospodarstwach małych, dochód spoza gospodarstwa rolnego stanowił 51,5% dochodu rodziny rolnika. Natomiast w grupie gospodarstw bardzo dużych, udział ten wyniósł tylko 8,5%. Podobna tendencja zachowała się w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych na spożycie do gospodarstwa domowego. Największą relację procentową wartości przekazania do wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach małych i średnio-małych, odpowiednio 5,2% i 3,5%. Dla porównania wskaźnik ten w grupie gospodarstw bardzo dużych wyniósł 0,6%.

6. Podsumowanie

Sytuacja ekonomiczna rodzin rolników w badanych gospodarstwach kształtowana jest przede wszystkim przez poziom dochodów z gospodarstwa rolnego i w znacznie mniejszym stopniu przez dochody spoza gospodarstwa. Jedynie w gospodarstwach o najmniejszej sile ekonomicznej dochody spoza gospodarstwa przewyższyły dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Z analizy gospodarstw domowych uzyskujących dochody spoza gospodarstwa rolnego wynika, że najniższe dochody spoza gospodarstwa uzyskiwali rolnicy posiadający gospodarstwa zaliczane do grup średnio-dużych i dużych zarówno pod względem wielkości ekonomicznej jak i wielkości obszarowej.

Szczególnie wysokie dochody spoza gospodarstwa rolnego uzyskiwali rolnicy prowadzący najmniejsze gospodarstwa rolne.

7. Aneks tabelaryczny

Tabela 6. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	493	56	64	388	79	104	529
Wielkość ekonomiczna [euro]	34 399,1	60 391,8	25 670,9	43 001,6	27 656,6	90 998,8	31 835,8
powierzchnia użytków rolnych [ha]	42,1	6,9	13,9	29,5	26,9	28,9	27,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	74 852,1	56 266,4	61 320,7	87 809,3	49 683,6	125 021,6	51 167,5
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 006,1	560,1	541,3	1 377,8	985,2	1 355,9	1 638,6
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	1,3	1,0	0,9	1,6	2,0	1,1	3,2
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	20 026,0	16 511,6	15 071,1	12 401,7	24 425,9	21 682,7	18 416,6
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	46,0	34,7	53,6	29,6	41,0	49,8	43,5
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	30,7	42,7	33,5	37,6	34,1	30,4	35,6
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	5,7	5,1	3,7	20,1	8,3	7,5	11,3
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	13,3	6,6	5,3	12,0	14,6	5,8	8,1
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	4,4	10,8	3,9	0,6	2,1	6,5	1,5
Dochód rodziny rolnika [zł]	94 878,1	72 778,0	76 391,8	100 211,0	74 109,5	146 704,3	69 584,1
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	21,1	22,7	19,7	12,4	33,0	14,8	26,5

Tabela 7. Struktura dochodu rodzin rolników w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	122	682	522	275	111	1
Wielkość ekonomiczna [euro]	6 394,0	16 045,2	36 049,4	67 211,4	157 213,3	.
powierzchnia użytków rolnych [ha]	8,6	16,3	29,5	51,1	100,6	.
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	10 128,4	30 123,2	69 529,3	126 248,9	252 375,4	.
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	1 206,0	1 325,5	1 258,4	1 267,9	1 131,8	.
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	11,9	4,4	1,8	1,0	0,4	.
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	25 689,3	20 320,5	15 362,2	14 525,1	13 460,8	.
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	49,9	50,0	38,7	31,2	7,2	.
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	39,3	33,3	32,7	32,0	41,3	.
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	3,6	6,1	13,9	17,6	18,3	.
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	4,5	9,0	11,8	12,3	24,3	.
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	2,6	1,6	2,9	6,9	8,9	.
Dochód rodziny rolnika [zł]	35 817,8	50 443,7	84 891,5	140 774,0	265 836,2	.
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	71,7	40,3	18,1	10,3	5,1	.

Tabela 8. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Liczba gospodarstw	54	194	544	350	331	240
Wielkość ekonomiczna [euro]	21 364,7	14 227,2	23 395,1	32 771,3	50 205,8	93 455,7
powierzchnia użytków rolnych [ha]	2,8	7,6	14,7	24,5	38,0	92,0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	29 658,5	22 291,9	39 004,5	63 079,6	86 706,9	183 833,0
Przekazania do gospodarstwa domowego [zł]	875,9	1 166,2	1 362,0	1 367,0	1 261,7	1 132,1
Udział przekazania w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	3,0	5,2	3,5	2,2	1,5	0,6
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	23 550,9	23 651,0	18 845,5	15 440,4	14 792,7	17 034,8
Udział wynagrodzeń w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	23,5	52,7	53,4	34,9	36,1	27,1
Udział emerytur i rent w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	55,2	30,5	30,1	38,6	36,2	32,4
Udział pozostałych świadczeń społecznych w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	6,0	5,9	5,3	13,9	16,8	14,1
Udział innych źródeł w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	4,5	9,4	8,6	11,5	9,1	18,5
Udział działalności pozarolniczej w dochodzie spoza gospodarstwa rolnego [%]	10,8	1,5	2,6	1,0	1,9	7,8
Dochód rodziny rolnika [zł]	53 209,4	45 942,9	57 850,0	78 520,0	101 499,6	200 867,8
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolnika [%]	44,3	51,5	32,6	19,7	14,6	8,5

Tabela 9. Grupowanie gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)

Typy rolnicze		Typy rolnicze podstawowe	
Symbol	Nazwa	Symbol	Nazwa
1	Uprawy polowe	15	Specjalizujące się w uprawie zbóż (łącznie z ryżem), roślin oleistych i wysokobiałkowych na nasiona
		16	Specjalizujące się w uprawie polowej różnych gatunków roślin
2	Uprawy ogrodnicze	21	Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych) pod wysokimi osłonami
		22	Specjalizujące się w gruntowych uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
		23	Specjalizujące się w uprawie grzybów i w szkółkarstwie oraz uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych)
3	Winnice	35	Specjalizujące się w uprawie winorośli
4	Uprawy trwałe	36	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (bez winorośli i oliwek)
		37	Specjalizujące się w uprawie oliwek
		38	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe)
5	Krowy mleczne	45	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego
6	Zwierzęta trawożerne	46	Specjalizujące się w chowie bydła rzeźnego (w tym hodowla)
		47	Specjalizujące się w chowie bydła mlecznego i rzeźnego (w tym hodowla)
		48	Specjalizujące się w chowie owiec, kóz i innych zwierząt żywionych paszami objętościowymi
7	Zwierzęta ziarnożerne	51	Specjalizujące się w chowie trzody chlewnej
		52	Specjalizujące się w chowie drobiu
		53	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
8	Mieszane	61	Mieszane - różne uprawy
		73	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami objętościowymi
		74	Mieszane - różne zwierzęta, z przewagą zwierząt żywionych paszami treściwymi
		83	Mieszane - uprawy polowe i zwierzęta żywione paszami objętościowymi
		84	Mieszane - różne uprawy i zwierzęta

Tabela 10. Grupowanie gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (euro), klasyfikacja ES6

ES6		Rozmiar w euro		
Bardzo małe	(1)	2 000	≤ €	< 8 000
Małe	(2)	8 000	≤ €	< 25 000
Średnio-małe	(3)	25 000	≤ €	< 50 000
Średnio-duże	(4)	50 000	≤ €	< 100 000
Duże	(5)	100 000	≤ €	< 500 000
Bardzo duże	(6)		€	≥ 500 000

Tabela 11. Grupowanie gospodarstw rolnych według wielkości powierzchni użytków rolnych (UR), klasyfikacja UAA6

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha
bardzo małe (AXS)	UR ≤ 5
małe (AS)	5 < UR ≤ 10
średnio - małe (AMS)	10 < UR ≤ 20
średnio - duże (AML)	20 < UR ≤ 30
duże (AL)	30 < UR ≤ 50
bardzo duże (AXL)	UR > 50

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB